

Nr 4.

Ankom till riksdagens kansli den 4 april 1935 kl. 2 e. m.

Riksdagens andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 4, i anledning av väckt motion angående införande av gemensamma måltidstimmar.

I en inom riksdagens andra kammare väckt, till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 248, har herr Nilsson i Karlstad hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om införande av gemensamma måltidstimmar ävensom om framläggande för riksdagen av de förslag i ämnet, vartill utredningen kunde giva anledning. *Motionen.*

Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till motionen.

Över motionen har utskottet i vederbörlig ordning inhämtat utlåtanden från skolöverstyrelsen och socialstyrelsen, varjämte utskottet berett Sveriges husmodersföreningars riksförbund, Sveriges industriförbund och Landsorganisationen i Sverige tillfälle att inkomma med yttrande. Utskottet skall här nedan lämna en kortfattad redogörelse för innehållet av de därvid framförda synpunkterna. *Inhämtade utlåtanden.*

Skolöverstyrelsen erinrar om att denna fråga, vilken sedan lång tid tillbaka, vid olika tillfällen varit föremål för uppmärksamhet, erhöll ökad aktualitet under krigs- och krisåren, då knappheten på livsmedel och bränsle gjorde det till en nödvändighet att söka utnyttja alla möjligheter tillushållning och sparsamhet med dessa medel. Efter åtskilliga utredningar, närmast i fråga om skolväsendets ställning till förevarande spörsmål, uppdrog Kungl. Maj:t år 1921 åt skolöverstyrelsen att verkställa undersökning, huru ifrågavarande angelägenhet dittills utvecklats samt på grundval av sagda undersökning och efter samråd med socialstyrelsen till Kungl. Maj:t inkomma med det yttrande och förslag till frågans främjande, vartill undersökningen kunde föranleda. I samband med uppdraget erinrades om frågans stora vikt såväl ur rent nationalekonomisk som ur samhällelig och uppfostrande betydelse. Den mest svårlösta delen av problemet låge i vinnandet av överensstämmelse i nämnda hänseende mellan skolornas lärjungar och den med förvärvsarbete av olika slag sysselsatta vuxna befolkningen. Uppdraget resulterade i en skrivelse den 5 mars 1923. Överstyrelsen ansåg sig härvid icke böra ifrågasätta några lagstiftningsåtgärder i den berörda frågan. Ej heller syntes det lämpligt att några generella föreskrifter med detaljerade bestämmelser angående skolornas måltidsraster utfärdades. Frågan ansågs emellertid väl värd att allt fortfarande bliva föremål för myndigheters samt representanters för handel och industri m. m. upp- *Skolöverstyrelsen.*

märksamhet och omvårdnad. Genom cirkulär den 21 december 1923 till skolöverstyrelsen och länsstyrelserna angående ordnande av gemensamma måltidstimmar, anbefalldes Kungl. Maj:t länsstyrelserna och skolöverstyrelsen att vidtaga åtgärder i huvudsaklig överensstämmelse med skolöverstyrelsens förslag (se bil. A till detta utlåtande). I fråga om utvecklingen efter sistnämnda tidpunkt framhåller skolöverstyrelsen sin benägenhet att tro, att det omdöme angående det nuvarande tillståndet, som i motionen fälldes på grundval av den nämnda undersökningens resultat, är i det stora hela riktigt, och att frågan sålunda under de sista tio åren icke förts nämnvärt närmare en tillfredsställande lösning. Det torde enligt skolöverstyrelsen vara uppenbart, att industri, affärliv och ämbetsverk icke hittills rättat sina tider efter skolans tider och icke heller kunde förväntas att göra detta i framtiden. Under framhållande av att, särskilt beträffande större städer, betydande svårigheter skulle yppa sig vid ett försök att sammanjämka olika meningar och intressen med avseende å måltidsrastens lämpliga förläggning, har skolöverstyrelsen emellertid funnit saken vara av sådan vikt, att ett dylikt försök icke borde underlåtas. I varje fall ansåg sig överstyrelsen icke böra avstyrka, att en undersökning i sådan riktning nu företages.

Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen erinrar om sitt i samband med 1923 års utredning gjorda konstaterande av förefintlig stor splittring, även om i städer, som behärskades av en större industri, en tendens framträdde att förlägga måltidsrasten till en gemensam tid. I detta samband hade påpekats, att industriens rörelsefrihet genom arbetstidslagen och genom de kollektiva avtalen vore begränsad samt att dessutom måltidsrasternas förläggning i flertalet fall vore beroende på respektive industriens egenartade arbetsförhållanden och därför icke utan avsevärda olägenheter kunde enhetligt regleras. En bristande överensstämmelse förefunnnes dessutom i fråga om måltidsrasternas förläggning inom olika samhällsgrupper.

I anledning av 1923 års cirkulär upptogs frågan lokalt till behandling å olika orter inom landet. Enligt de upplysningar, som varit för socialstyrelsen tillgängliga, ledde dessa överläggningar endast i mindre utsträckning till några direkta praktiska resultat. Emellertid torde desamma få anses hava varit av stor betydelse för att inom olika arbetsområden fästa uppmärksamheten å angelägenheten av att vid bestämmandet av arbetstidens förläggning hänsyn toges till hemmens och husmödrarnas synpunkter i den utsträckning, som arbetsförhållandena medgiva.

Såsom allmänt omdöme uttalar socialstyrelsen, att något nämnvärt utrymme för ytterligare åtgärder från det allmännas sida till åvägabringande av en mera enhetlig reglering av måltidsrasterna på särskilda orter och inom olika arbetsområden knappast torde få anses föreligga. Man hade i stort sett att lita till ett lokalt bedrivet arbete för beredande av marken för frivilliga överenskommelser om införande av samtidighet i fråga om måltidsraster å särskilda orter, där förutsättningar härför kunde vara för han-

den. För ett sådant arbete funnes redan i Sveriges husmodersföreningars riksförbund en lämplig organisation, som jämväl torde kunna prestera för frågans främjande eventuellt erforderliga ytterligare utredningsarbeten. Vid sådant förhållande ansåg sig styrelsen böra draga i tvivelsmål om den i remitterade motionen ifrågasatta utredningen kunde anses behövlig.

Sveriges Husmodersföreningars Riksförbund framhåller nu förevarande spörsmåls sammanhang med hembiträdesfrågans rationella lösning ävensom vikten av en lösning, som tillfredsställer folkhälsans och nationalekonomiska krav på reformer i av motionären antydd riktning.

*Sveriges
Husmoders-
föreningars
Riksför-
bund.*

Sveriges Industriförbund framhåller, att 1923 års utredning i ämnet i allt väsentligt torde giva en tillförlitlig bild även av de nuvarande förhållandena beträffande måltidstimmarna inom handel, industri, administration och undervisningsväsen. Utredningens redogörelse såväl för vinsterna av liktidiga måltider som för de mycket stora svårigheter, anordnandet av sådana möter, torde fortfarande äga full giltighet. Förbundet uttalar som sin åsikt, att frågan om gemensamma måltidstimmar syntes vara redan så allsidigt och fullständigt utredd, att något nämnvärt knappast torde stå att vinna genom en förnyad utredning. På detta område vore det av allt att döma olämpligt att ingripa reglerande genom lagstiftningsåtgärder. Dock syntes det förbundet påkallat, att ett förnyat initiativ toges från Kungl. Maj:ts sida av samma art som tidigare förekommit. Därigenom skulle förnyad anledning givas åt de intresserade å varje särskild ort att söka komma till samförstånd om hur en större enhetlighet uti måltidsledigheter skulle kunna åvägabringas. Då de största svårigheterna för åstadkommande av en tillfredsställande lösning av denna betydelsefulla fråga torde sammanhänga med förläggningen av skolornas måltidsraster, ansåg förbundet slutligen, att Kungl. Maj:t borde vidtaga de nödvändiga åtgärderna för att föreskrifterna i 1928 års läroverksstadga skulle erhålla full effektivitet i vad de avsåge äläggande för skolorna att, så långt det vore möjligt, förlägga arbetet med avseende fäst vid de tider, då flertalet samhällsmedlemmar å vederbörande ort hade ledighet för måltid i hemmet.

*Sveriges
industri-
förbund.*

Med erkännande av synpunkterna i motionen samt under framhållande av svårigheten att inom de olikartade områden, vårt näringsliv omgriper, praktiskt genomföra gemensamma måltidstimmar tillstyrker Landsorganisationen i Sverige en utredning i ämnet.

*Landsorga-
nisationen
i Sverige.*

För egen del får utskottet, som instämmer i motionärens syfte, med beaktande i huvudsak av vad i de sålunda gjorda yttrandena framhållits anför följande:

Utskottet.

Frågan om anordnande av gemensamma måltidstimmar har tidigare i olika sammanhang varit föremål för övervägande. Först upptogs den till behandling ur den mera begränsade synpunkten att söka förebygga det besvär och den omgång, som förorsakades av att ämbetsmän samt industri-

och affärsmän m. fl. intogo sina luncher vid varierande tidpunkter. Denna synpunkt torde numera sakna större reell betydelse. Därefter aktualiserades frågan ånyo under kristiden på grund av såväl då rådande knapphet på livsmedel och bränsle som önskvärdheten att genom rationaliseringsåtgärder inom hushållets område motverka denna knapphet. Även sedan kristiden vikit, bibehöll frågan sin aktualitet, ehuru den därefter bedömdes närmast med hänsyn till hemmens synpunkter och åsyftade att få till stånd lättnader i hushållsbestyret.

Om frågans vikt och betydelse ur sistnämnda synpunkter lära delade meningar icke råda. Det ligger i sakens natur att tvånget för olika medlemmar av en familj att nödgas förlägga sina måltider till olika tidpunkter vållar husmödrar och hembiträden avsevärda olägenheter och att denna splittring av måltidstimmarna är beklaglig ur familjelivets synpunkt. Även av motionären framförda näringsfysiologiska och nationalekonomiska synpunkter förtjäna beaktande.

Också har spørsmålet om gemensamma måltidstimmar ägnats livlig uppmärksamhet, och åtskilliga åtgärder hava från det allmännas sida vidtagits för frågans främjande. Verkställda undersökningar hava givit vid handen, att det alltjämt föreligger stor splittring på området och att, även om den allmänna opinionen i stort sett är gynnsamt inställd till frågan om gemensamma måltidstimmar, stor olikhet i uppfattningen råder rörande lämpliga sättet för frågans ordnande och medlen härför.

Spørsmålet rör väsentligen ernåendet av samtidighet å en och samma ort beträffande en måltidsrast *mitt på dagen*, medan frågan om samtidighet beträffande arbetets avslutande för dagen och därmed möjliggörande av gemensam middagsmåltid eller aftonmåltid, hur man nu vill kalla den, ansetts kunna få en acceptabel lösning redan under nu rådande förhållanden och intagit en mindre framträdande plats i den allmänna diskussionen.

De vägar, som för ernående av ett bättre sakernas tillstånd kunna tagas i betraktande, synas vara antingen lagstiftning eller åtgärder, varigenom på övertygelsens väg och genom propagandaåtgärder marken kan beredas för ett frivilligt införande ort för ort av samtidig måltidsrast.

Enligt uskottets mening lämpar sig den föreliggande frågan på grund av de vitt skilda hänsyn, som måste tagas till helt olikartade förhållanden, knappast för enhetlig reglering utan den torde till sin innebörd vara av natur att bäst kunna lokalt ordnas. Man torde även i fortsättningen få lita till strävandena att på frivillighetens väg söka få till stånd en önskvärd större grad av samtidighet i fråga om måltidsraster å varje särskild ort. En allmän utredning av den art, som av motionären påyrkats, synes därför ej vara av förhållandena påkallad. För att jämna vägen för ett samarbete på de olika platserna i vårt land synes det dock angeläget, att ett förnyat initiativ tages från Kungl. Maj:ts sida av liknande art som år 1923. Då sedan

dess tiden själv otvivelaktigt arbetat för saken och synpunkterna inom skilda befolkningsgrupper numera torde var vida mer förstående för en dylik aktion, vågar utskottet hysa den övertygelsen, att praktiska resultat numera skulle betydligt lättare stå att vinna än tidigare för realiserandet av motionsnämndens behjärtansvärda syfte, på den väg, här närmast angivits.

Under åberopande av vad utskottet här ovan anfört får utskottet hemställa,

att andra kammaren måtte för sin del besluta, att från riksdagen framställning göres till Kungl. Maj:t om förnyade åtgärder från Kungl. Maj:ts sida för åvägabringande så långt omständigheterna medgiva av större enhetlighet å skilda orter i fråga om raster för intagande mitt på dagen av gemensam måltid i hemmet.

Stockholm den 28 mars 1935.

På utskottets vägnar:

ERNST ÅQVIST.

Närvarande: herrar *Åqvist, Cruse, Hansson i Vännäsby, Johansson i Hälleforsnäs, Hansson i Hönö, Hansson i Örebro*, Niklasson*, Karlsson i Munkedal, Persson i Undersvik och Sefve.*

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Bil. A.

GUSTAF,

med Guds nåde, Sveriges, Götes och Vendes Konung.

Vår ynnest och nådiga benägenhet med Gud Allsmäktig!

Genom beslut den 26 september 1921 uppdrog Kungl. Maj:t åt skolöverstyrelsen att verkställa undersökning, hur frågan om anordnande av gemensamma måltidstimmar dittills utvecklats, samt att på grundval av sagda undersökning och efter samråd med socialstyrelsen till Kungl. Maj:t inkomma med det yttrande och förslag till frågans främjande, vartill undersökningen kunde föranleda.

Skolöverstyrelsen har, efter verkställande av nämnda undersökning, i underdånig skrivelse den 5 mars 1923 avgivit yttrande och förslag i ämnet.

Kungl. Maj:t, som finner önskvärt, att för måltider erforderlig ledighet från såväl skolarbete som annat arbete anordnas samtidigt i största möjliga utsträckning, finner gott anbefalla länsstyrelserna att — i syfte att åstadkomma dylik anordning — för varje stad eller större stadsliknande samhälle, där så med hänsyn till rådande arbetsförhållanden finnes erforderligt och lämpligt, föranstalta om överläggning i frågan inför lämplig ordförande mellan representanter för ämbetsverk, undervisningsanstalter och institutioner å orten ävensom för personer, där sysselsatta i handel, industri och andra näringar.

Tillika anbefaller Kungl. Maj:t skolöverstyrelsen att anmoda överstyrelsen underställda rektorsämbeten och skolstyrelser i städer och större stadsliknande samhällen att taga i noggrant övervägande åtgärder för vinnande av angivna syfte samt att, även om vid sammanträde, varom ovan förordnats, icke kan åstadkommas allmän överenskommelse om gemensamma måltidsraster, vidtaga åtgärder för att de olika skolornas måltidsraster må i möjligaste mån sammanfalla.

Av skolöverstyrelsen uppgjorda fyra alternativa förslag till indelning av arbetstiden bifogas att tjäna till ledning vid överläggning i ämnet.

Detta meddelas Eder till efterrättelse.

Stockholms slott den 21 december 1923.

GUSTAF.

(Ecklesiastikdepartementet.)

Sam. Clason.

Cirkulär till skolöverstyrelsen och länsstyrelserna angående anordnande av gemensamma måltidstimmor.

Förslag till indelning av arbetstiden.

Grupp A omfattar industriarbetare m. fl. med $8\frac{1}{2}$ timmars arbetsdag 5 dagar i veckan och $5\frac{1}{2}$ timmar på lördagen.

Grupp B omfattar arbetare och viss kontorspersonal m. fl. med 8 timmars arbetsdag.

Grupp C omfattar ämbets- och tjänstemän, kontorspersonal m. fl. med 7 timmars arbetsdag.

Grupp D omfattar skolor av olika slag.

Befattningshavare	Arbetstidens indelning	Summa arbetstid	Måltidsrast
<i>Alt. I.</i>			
Grupp A	7—10.30; 12—5	$8\frac{1}{2}$ t.	10.30—12
» B	8—10.30; 12—5.30	8 »	10.30—12
» C	8.30—10.30; 12—5	7 »	10.30—12
» D	7.45—10.35; 12—2.35 (3.30)	6 à 7 lekt.	10.35—12
<i>Alt. II.</i>			
Grupp A	7—11; 12.30—5	$8\frac{1}{2}$ t.	11—12.30
» B	8—11; 12.30—5.30	8 »	11—12.30
» C	8.30—11; 12.30—5	7 »	11—12.30
» D	8—10.50; 12.15—2.50 (3.45)	6 à 7 lekt.	10.50—12.15
<i>Alt. III.</i>			
Grupp A	7—12.15; 1.45—5	$8\frac{1}{2}$ t.	12.15—1.45
» B	8.30—12.15; 1.45—6	8 »	12.15—1.45
» C	8.30—12.15; 1.45—5	7 »	12.15—1.45
» D	8.15—12.10; 1.30—3.10 (4.05)	6 à 7 lekt.	12.10—1.30
<i>Alt. IV.</i>			
Grupp A	7.30—12.45; 2.15—5.30	$8\frac{1}{2}$ t.	12.45—2.15
» B	8.30—12.45; 2.15—6	8 »	12.45—2.15
» C	9—12.45; 2.15—5.30	7 »	12.45—2.15
» D	8—9.55; 10.25—1	5 lekt.	1.00